

ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Лавренюк В. В.

ВСТУП

Вторгнувшись у лютому 2014 року на територію суверенної України, Російська Федерація принесла не лише анексію територій і руйнування української економіки, а й усі ознаки геноциду. Вона руйнує українську освіту всіх рівнів. І робить це не випадково, а дуже свідомо, цілеспрямовано та цинічно, оскільки прагне знищити найдорожче – людський капітал України, її інтелектуальний потенціал, а отже, й самі перспективи подальшого усебічного розвитку Української Держави.

Знищення освітньої інфраструктури призвело до втрати українськими дітьми доступу до освіти як до базового й фундаментального права – конституційного права. Не секрет, що українські школярі й студенти вищих навчальних закладів за часи пандемії COVID-19 і гарячої фази війни з перервами у навчанні через повітряні тривоги й обстріли, блекаути, переміщення людей або тимчасову окупацію не лише стрімко втрачають знання з цілого ряду навчальних дисциплін, але, що найгірше, через тривалу відсутність безпосереднього спілкування з однолітками та педагогами, втрачають базові комунікативні навички, опиняючись у ситуації критично обмеженої соціалізації. Це підтверджують результати аналізу успішності учнів шкіл і студентів університетів. На превеликий жаль, велика кількість учнівської і студентської молоді покинула межі України, здобуває освіту за кордоном.

Проте, незважаючи на всі найтрагічніші виклики сучасності, освіта в Україні бореться за виживання і навіть у надскладних умовах війни намагається адаптуватися і відновитися. Школи й університети шукають найрізноманітніших способів забезпечення безперервності освітнього процесу, фінансування на ремонт і придбання обладнання для повноцінного функціонування, дистанційного навчання, відбудову постраждалої інфраструктури, облаштування укриттів. Про цей бік війни слід говорити якомога гучніше і на всіх рівнях. До того ж, замислитися про ПОВОЄННУ освіту України, її докорінне реформування необхідно вже сьогодні.

1. Інформаційно-комунікативні технології в сучасній системі освіти

Комп'ютерні технології в сучасному світі впевнено увійшли до педагогічного арсеналу засобів навчання. Безперечно, суттєво поліпшити якість, активність і забезпечити індивідуалізацію навчання як у середній, так і у вищій школі можна, лише використовуючи комп'ютерну техніку, елементи дистанційної освіти разом із традиційними методами педагогіки. Не секрет, що інформаційно-комунікативні технології давно вже стали панівними як в усьому світі, так і в нашій країні, а отже, мають стати й провідними у сфері **реформування освіти повоєнної України.**

Запровадження найрізноманітніших технологій дистанційного навчання для всіх видів і форм освітньої діяльності має забезпечити:

- розширення доступу різноманітних категорій учнів шкіл та студентів середніх спеціальних і вищих навчальних закладів до якісного навчання за відповідними програмами;

- реалізацію індивідуального підходу в навчанні відповідно до потреб, особливостей та можливостей учнів шкіл та студентів середніх спеціальних і вищих навчальних закладів;

- забезпечення і максимальне полегшення доступу до навчання осіб із обмеженими можливостями, зокрема з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату тощо;

- суттєве поліпшення якості навчального процесу, його диференціація за допомогою сучасних інноваційних технологій;

- створення в межах інтерактивного навчання додаткових можливостей для ефективного спілкування викладачів і студентів;

- вдосконалення методології та стратегії освіти;

- удосконалення управління навчальним процесом, його планування, організації, контролю, модернізації механізмів управління системою освіти;

- посилення емоційного сприйняття навчальної інформації;

- підвищення мотивації навчання за рахунок можливості самоконтролю, індивідуального, диференційованого підходу до кожного учня / студента;

- розвиток процесів пізнавальної діяльності;

- здійснення пошуку та аналізу різноманітної інформації;

- створення умов для формування умінь самостійного здобування знань;

- високу швидкість обробки навчальної інформації та виконання різних процедур;

- можливість накопичення та застосування знань про результати навчання для вибору індивідуальних навчальних впливів та управління процесом навчання.

До того ж, поєднання *дистанційної освіти (елементів дистанційної освіти)* разом із традиційними методами педагогіки значно розширюють перспективи працюючих студентів, а таких переважна більшість.

Інформаційні можливості і швидкодія сучасних технологічних засобів відкривають необмежений простір для педагогічної творчості викладачів закладів вищої освіти і вчителів шкіл, даючи змогу модернізувати старі й запроваджувати новітні технології, форми навчання. На підставі аналізу інноваційної світової педагогічної практики можна виділити такі класи педагогічних програмних продуктів:

- комп'ютерні підручники;
- навчальні програми;
- імітувальні та моделювальні тренажери;
- електронні довідники, словники, енциклопедії;
- системи самопідготовки й самоконтролю;
- системи контролю знань і тестування (англ. «*тест*» означає «*іспит*», «*перевірка*»).

Висока якість навчання, безперечно, прямо залежить від кількості, глибини, вчасності та об'єктивності оцінки одержуваних знань, а тому, високопрофесійно розроблені тести дозволяють усебічно виявляти рівень засвоєння знань, а також ступінь сформованості навичок у процесі навчання¹

Ефективним є широке розповсюдження діагностичних тестів успішності, в яких застосовують форму альтернативного вибору правильної відповіді (заповнення пропусків), дописування літер, цифр, слів тощо. За допомогою таких завдань вдається накопичувати значний статистичний матеріал, робити об'єктивні висновки в межах запропонованих до тестової перевірки завдань.

У співвідношенні усних і письмових форм контролю, особливо під час вивчення філологічних дисциплін, як відомо, перевагу віддають письмовим формам. Усна форма контролю є доволі дієвою, оскільки сприяє виробленню швидкої реакції на запитання, формує вміння точно висловлювати думку, розвиває зв'язне мовлення, але, на жаль, не завжди об'єктивна. Письмовий контроль у цьому плані є значно ефективнішим. Крім того, він розвиває логічне мислення, цілеспрямованість думки. Учень/студент під час письмового контролю максимально зосереджений, заглиблений у суть питання, ретельніше

¹ Яковенко Б.Д. Впровадження європейських норм і стандартів освіти при проєктуванні автоматизованих систем. *Система менеджменту якості у вищому навчальному закладі: матеріали наук.-метод. семінару*. Одеса: Наука і техніка, 2012. Вип. 6. С. 121.

обмірковує варіанти розв'язання й побудови відповіді. Саме письмовий контроль привчає до точності, лаконічності формулювань, зв'язності викладу суті питань.

Тест навченості – це сукупність завдань, зорієнтованих на визначення (вимірювання) рівня (ступеня) засвоєння певних аспектів (частин) змісту навчання.

Правильно укладені тести мають бути:

- відносно короткостроковими, тобто не потребувати великих витрат часу;

- однозначними, тобто не припускати довільного тлумачення завдання;

- правильними, тобто виключати можливість формулювання багатозначних відповідей;

- інформаційними, тобто такими, що забезпечують можливість співвіднесення кількісної оцінки за виконання тесту з порядковою чи навіть інтервальною шкалою;

- відповіді на одні запитання не мають бути підказками для відповідей на інші;

- запитання не мають містити «пасток»²

Тести навченості можна застосовувати на всіх етапах дидактичного процесу. За їхнього посередництва реалізують попередній, поточний, тематичний та підсумковий контроль знань, умінь, облік успішності, академічних досягнень.

Робочим інструментом під час тестувань постає, певна річ, комп'ютерна техніка. Основні переваги комп'ютерних систем контролю якості знань – це оперативність і технологічність обробки даних тестування. Безперечними перевагами комп'ютерного тестування є:

- об'єктивність і зняття недовіри (!) щодо об'єктивності оцінювання знань на вступних, поточних та випускних іспитах;

- недопущення адміністративного втручання під час оцінювання знань;

- формування однакових для всієї країни вимог до знань, умінь та навичок із кожної дисципліни.

Отже, всі вищезрозглянуті методи сучасної педагогіки є елементами **дистанційної освіти** (ДО), актуальність розвитку якого очевидна, особливо для тих людей, що здобувають другу освіту або першу без відриву від виробництва. Однак використання ДО в чистому вигляді

² Яковенко Б.Д. Впровадження європейських норм і стандартів освіти при проєктуванні автоматизованих систем. *Система менеджменту якості у вищому навчальному закладі: матеріали наук.-метод. семінару*. Одеса: Наука і техніка, 2012. Вип. 6. С. 123.

для першої освіти доволі проблематичне і недоцільне. У цьому разі значно ефективнішим є змішаний тип навчання.

Термін **«змішане навчання»** має на увазі взаємодію студентів з викладачем не лише під час безпосередніх занять в аудиторіях, а також через електронну пошту, дискусії у форумах, можливість займатися самонавчанням через Веб-курси або електронні підручники.

Так, змішана форма навчання довела свою ефективність для підвищення якості засвоєння матеріалу при викладанні курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» на стаціонарі. В Національному університеті «Одеська політехніка» для дистанційної освіти (ДО) використовується платформа MOODLE – це **модульне об'єктно-орієнтоване середовище навчання**, вільно розповсюджувана MOODLE має найширший набір можливостей для повноцінної реалізації процесу навчання в дистанційному середовищі, серед яких – викладання лекційного матеріалу в різних формах (у вигляді слайдів, веб-сторінок, посилань на зовнішні ресурси, лекцій з опитувачем), різні завдання, організація форумів для обговорення навчальних тем та інших питань у рамках курсу, а також можливість контролю знань за допомогою тестів і роздруківки журналу успішності. Система тестування, подана в MOODLE, дозволяє використовувати різні види питань, шкали оцінювання, нарахування балів і штрафів.

Використання дистанційної освіти (ДО) при стаціонарному навчанні дозволяє викласти студентам більше теоретичного матеріалу, пройти більше тем і обговорити більше практичних ситуацій. Це дуже зручно, тому що за навчальною програмою виділено мало аудиторних годин для практичних занять, а в академічній групі в середньому 30 студентів, тому опитати й оцінити роботу кожного дуже складно.

Проведення дискусій у форумі мережі проходять більш продуктивно, що пояснюється наступними чинниками:

- участь кожного студента обов'язкова, неможливо відмовчатися;
- більшість студентів повніше розкривається під час віртуального спілкування, оскільки немає безпосереднього впливу лідерів групи;
- віртуальна дискусія також надає можливість заглянути до підручника, довідкових матеріалів, перш ніж відповісти.

До того ж, копії повідомлень форуму надходять електронною поштою кожному студентові. Таким чином, студенти завжди добре обізнані з тематикою обговорюваних у групі проблем. Також можна легко нагадати студентам про:

- вчасне складання завдань;
- про термін проведення контрольних робіт;
- про накопичення балів тощо.

Проте, не всі знання, особливо з *філологічних дисциплін*, можна перевірити засобами тестування. Відсутність безпосереднього контакту викладача з учнем / студентом призводить (і призвело!) до того, що випускники середніх і вищих навчальних закладів не мають навичок формулювати, конкретизувати свої думки під час відповіді, обґрунтувати свій погляд, обстоювати в дискусії свою позицію. Скасування усного іспиту протягом кількох останніх років стало причиною істотного зменшення запасу активної лексики, виникнення чималих труднощів у спілкуванні – однієї з найосновніших компетенцій громадянина.

Потреба в дисципліні «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів-нефілологів, зокрема студентів інженерних спеціальностей закладів вищої освіти, виникає через низку об'єктивних чинників, серед яких:

- низький рівень володіння українською літературною мовою (що, до речі, є значною проблемою і шкільної освіти);
- відсутність належної навчальної літератури (термінологічних словників, навчальних посібників, підручників з української мови й галузевих українською мовою тощо);
- різний рівень мовленнєвої підготовки;
- значне скорочення кількості навчальних годин (!) для вивчення української мови в середній і вищій школі;
- скасування іспиту з української літератури в зовнішньому незалежному тестуванні тощо.

Наслідком цього є виникнення *«чорних перлин»* у мовленні студентів, а в майбутньому людей із вищою освітою, керівників усіх рівнів, державних службовців.

Наприклад:

- **громадянське законодавство** – цивільне законодавство;
- **копіююча машина** – копіювальна машина;
- **бувчий офіцер** – колишній офіцер;
- **торгуючі організації** – торговельні (торгові) організації;
- **дозрівший плід** – дозрілий (стиглий) плід;
- **ведучий спеціаліст** – провідний спеціаліст;
- **бувший у користуванні** – вживаний, використаний (що був у використанні);
- **вугледобуваюча промисловість** – вугледобувна промисловість;
- **красяча рідина** – барвник;
- **вимірюючий пристрій** – вимірювальний пристрій;
- **прилягаюча територія** – прилегла територія;
- **заспокоюючий засіб** – заспокійливий засіб;
- **рухаюча сила** – рушійна сила;
- **координуючий комітет** – координаційний комітет;

- **пояснююча записка** – пояснювальна записка;
- **рішальний аргумент** – вирішальний аргумент;
- **допомагаючий механізм** – допоміжний механізм;
- **завідуючий відділом** – завідувач відділу;
- **діюче законодавство** – чинне законодавство;
- **притягти до роботи** – залучити до роботи;
- **грати велику роль** – відігравати велику роль;
- **рахувати можливим** – вважати за можливе;
- **не дивлячись на перешкоди** – незважаючи на перешкоди;
- **вчинити злочин** – скоїти злочин;
- **відклонити пропозицію** – відхилити пропозицію;
- **ставити у відомість** – доводити до відома;
- **робити вклад у справу** – робити внесок до справи;
- **повістка денна** – порядок денний;
- **вести себе** – поводитися;
- **відмінити закон** – скасовувати закон;
- **заключати договір** – укладати угоду;
- **підводити підсумки** – підбивати підсумки;
- **приймати міри** – вживати заходів;
- **приймати участь** – брати участь;
- **забезпечити безпеку** – гарантувати безпеку;
- **наштовхуватись на перешкоди** – натрапляти на перешкоди;
- **блюсти інтереси** – дотримуватись інтересів;
- **давати добро на ремонт** – давати згоду (погодитися) на ремонт;
- **попадати в скрутне становище** – потрапляти у скрутне становище;
- **рахуватися з думкою людей** – поважати (шанувати, зважати на) думку людей;
- **за необхідністю** – за необхідності;
- **брати обов'язки** – брати зобов'язання;
- **співставляти дані** – зіставляти (порівнювати) дані;
- **теряти час** – гаяти (марнувати, втрачати) час;
- **халатне ставлення** – байдуже ставлення;
- **в залежності від** – залежно від;
- **винести подяку** – скласти подяку;
- **дякуючи підтримці** – завдяки підтримці;
- **терпіти поразку** – зазнати поразки;
- **поступати у вуз** – вступати до ВНЗ (до вищого навчального закладу);
- **службове лице** – службова особа;
- **подоходний податок** – прибуткове податкування;
- **нанести шкоди** – завдати шкоди;

- **нанести збитки** – завдати збитків;
- **досягати взаєморозуміння** – досягати порозуміння (порозумітися);
- **розрив контракту** – розірвання контракту;
- **рахувати можливим** – вважати за можливе;
- **поштовий ящик** – поштова скринька;
- **настоювати на зміні назви** – наполягати на зміні назви тощо³

Усе це, безперечно, ускладнює роботу викладача філолога-україніста. Але викладати цю дисципліну за системно-структурним принципом, що передбачає вивчення всіх рівнів мови – від фонетичного до синтаксичного, недоцільно в технічному навчальному закладі. Доцільніше всі розділи мови розглядати з погляду їхнього природного місця в мовленні, їхньої значущості для передачі й розуміння думки, тому найосновнішою одиницею в структурі заняття має стати текст – науковий (професійний) та офіційно-діловий, а отже, **розвиток усної і писемної діяльності** (без зайвого теоретизування, без нагромодження граматичних дефініцій).

Тому, метою навчання мають бути такі мовленнєві вміння:

- вільно послуговуватися у спілкуванні засвоєними раніше (у школі) і вдосконаленими в означеному курсі мовними структурами та формами;

- добре орієнтуватися у словниковому складі української літературної мови, беручи до уваги стилістичну доцільність слововживання і лексичну сполучуваність;

- грамотно писати й редагувати будь-які професійні (наукові) тексти (рецензії, відгуки, анотації, реферати, конспекти, тези, статті тощо;

- грамотно укладати списки літератури, оформлювати цитати, дотримуючись основних принципів академічної доброчесності;

- правильно укладати тексти найуживаніших документів (протоколів, доручень, розписок, службових записок, листів тощо), зважаючи на термінологічну (професійну) лексику.

Для цього має бути розроблено досконалі програми й навчальні матеріали для дистанційної форми освіти, які дадуть змогу студентові й викладачеві спілкуватися в режимі онлайн, що зробить значно продуктивнішим навчально-виховний процес і середньої, і вищої школи України.

³ Лавренюк В. В. Лексико-фразеологічні труднощі в оформленні ділових паперів. *Інформаційна освіта та комунікативні технології XXI століття* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (13-15 верес. 2012 р.). Одеса: Сімекс-Принт, 2012. С. 62–65.

Надзвичайно важливим під час вивчення філологічних дисциплін, зокрема «Української мови за професійним спрямуванням», є проведення ділових ігор-бесід за «круглим» столом, дискусій, диспутів, брифінгів, пресконференцій, інтерв'ю, публічних виступів, презентацій тощо. Вони, безперечно, підвищують зацікавленість у навчанні й долають перешкоди, що уповільнюють розвиток здатності до комунікації. Можна запропонувати такі теми професійного спілкування: «Комп'ютерні технології в житті сучасної людини», «Повоєнна Україна і світ», «Тенденції розвитку сучасної української літературної мови», «Науковий прогрес і майбутнє цивілізації», «Розвиток альтернативних джерел енергетики» тощо.

Ці види робіт потребують ретельної попередньої підготовки. Це можуть бути такі завдання:

- а) проблемні запитання в межах певної теми;
- б) тексти монологічного чи діалогічного характеру на завдану тему з відповідними мовленнєвими формулами;
- в) завдання до текстів, що сприяють формуванню мовленнєвої компетенції, а саме:
 - ознайомитися зі сценарієм конференції й охарактеризувати її проблему, розказати про час і місце проведення, про зміст доповідей, використовуючи лексику й фразеологію науково-професійного й офіційно-ділового стилів;
 - подати усний короткий огляд цієї конференції;
 - назвати й записати типові мовні звороти, що використовують під час наради;
 - дібрати до поданих мовних зворотів синонімічні;
 - висловити свою думку щодо заслуханої на нараді доповіді, поставити запитання доповідачеві;
 - на підставі опрацьованого тексту підготувати доповідь з означеної теми й т. ін.

Формування в усному мовленні умінь і навичок потрібно супроводжувати серією вправ, за допомогою яких відбувається опанування граматичного ладу мови.

Під час вибору тем особливу увагу варто звертати на відмінювання іменника та прикметника, творення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметника і прислівника, особливості вживання діеприкметника й діеприсялівника, а також на особливості вживання службових частин мови. Це саме той матеріал, який потрібен для побудови висловлювання, оскільки незнання його не можна компенсувати за допомогою словників, навіть найкращих, найсучасніших – електронних.

Найскладнішими та найефективнішими завданнями є переклад і редагування, оскільки саме вони поглиблюють, систематизують знання

студентів (учнів) на всіх рівнях володіння українською мовою, мають творчий характер.

Отже, перевірити уміння зв'язно, логічно й переконливо викладати думки за допомогою тестування *неможливо*. Це означає, що під час викладання філологічних дисциплін, зокрема сучасної української літературної мови чи української мови за професійним спрямуванням, серед учнів середніх шкіл і студентів вищої школи (денної, дистанційної чи змішаної форм навчання) мають, певна річ, застосовуватися комп'ютерні технології, грамотно розроблені практичні завдання й тести в електронній формі, проте лише як один із видів діагностики знань, не витісняючи в жодному разі інших, традиційних форм і методів перевірки (усних та писемних), а поєднуючись із ними, *органічно доповнюючи їх*.

2. Патріотичне виховання і духовний розвиток особистості

Перемога України у тяжкій кровопролитній війні, розв'язаній путінським маніакальним режимом, а також Відродження повоєнної України неможливі без високоякісного реформування системи народної освіти, патріотичного виховання і духовного розвитку особистості.

Численні наукові дослідження доводять, що дитина, учнівська і студентська молодь взагалі мають перебувати під постійним виховним впливом матеріальної і духовної культури свого народу, тобто, загальним процесом демократизації школи (середньої і вищої), виникненням нових концепцій та дисциплін, до яких входять і дисципліни українознавчого циклу: історія України, історія української культури, народознавство, українська мова та література, до того ж, зі значним збільшенням, а не зменшенням навчальних годин, із поверненням до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) української літератури, створенням високоякісних галузевих підручників тощо. У виховному процесі українознавство має стати наріжним каменем національно-патріотичного виховання дітей, основою основ усієї навчально-виховної роботи української школи – середньої і вищої.

Розпочинати таке виховання слід вже в дитячому садку. Певна річ, що для кожного етапу розвитку дитини треба застосовувати різні форми роботи, оскільки завдання на цих етапах теж ставлять різні.

У дитячому садку і в початковій школі – це ознайомлення дитини з духовною спадщиною народу: народною піснею, казкою, дитячим фольклором, виробами народних майстрів, з народними звичаями, обрядовістю – втіленням багатовікової культури і мудрості наших предків.

Доцільно поєднувати розповідь вчителя з практичною діяльністю учнів, їхньою участю в проведенні народних свят, творчою роботою

на уроках праці та образотворчого мистецтва, з екскурсіями по історичних місцях, до майстерень художників і народних умільців.

Багаторічна педагогічна практика свідчить, що концентрувати увагу лише на якомусь одному виді діяльності не варто, оскільки учні стомлюються і втрачають інтерес. Тому корисно поєднувати поезію з театром, музичні заняття з хореографією, художньою працею тощо. Необхідно створити єдиний чіткий художньо-естетичний системний вплив на дитину, коли предметні рамки максимально розширені.

Велику роль у виховному впливі необхідно приділяти грі, адже гра, надумку великого українського педагога Василя Сухомлинського – це серйозно. Із грою пов'язаний розвиток літературних, музичних, драматичних здібностей дитини, творча фантазія й організуючі правила. Під час гри в дитини також розвиваються емпатичні здібності – здатність до співчуття, співпереживання. Корисність ігор, що тісно пов'язані з національними традиціями, обрядами тощо, в тому, що дитина, виконуючи певні дії, відтворює вчинки конкретної людини певного часу, одержуючи необхідний обсяг знань, і що вкрай важливо, норм поведінки й високої моралі.

У середніх та старших класах дисципліни українознавчого циклу мають вивчатися як синтез історії України, українського фольклору, літератури і мистецтва. Учні переходять від переважно емоційного сприйняття і відтворення краси національного образу, виробу, пісні до рівня його осмислення, усвідомлення глибинної суті. Зміст роботи з українознавчих дисциплін має бути реалізовуваний у будь-який спосіб чи найрізноманітніші форми, що відповідатимуть конкретним умовам школи, класу. Це можуть бути уроки мистецтвознавства, народознавства, історії, української літератури, музики, образотворчого мистецтва, природознавства. У старших класах, а також I–III курсах закладів вищої освіти доцільно запроваджувати теми, що поглиблюють знання з української історії й культури: «Україна і світ», факультативного курсу «Український фольклор та етнографія» тощо.

Дисципліни українознавчого циклу, подані як система, надасть можливість учням, а згодом і студентам закладів вищої освіти, без особливих труднощів орієнтуватися у складних образно-смыслових символах, розуміти і знати витоки різних видів мистецтва. Українознавчі підходи у виховній роботі з учнями (календарні свята, різноманітні ярмарки, конкурси тощо) звільняють цю роботу від нав'язаної необхідності, абстрактності, а тому стануть черговим етапом в естетичному розвитку особистості, формуватимуть активну громадянську позицію української молоді.

Таким чином, навчально-виховний процес у системі освіти України, базований на українознавстві, відбуватиметься без психологічного

тиску на дітей (учнів, студентів). Вони просто не відчуватимуть, що їх виховують, оскільки виховання проходитиме здебільшого в контексті повсякденного життя, у формах і способах, притаманних народному життю і наближених максимально до потреб учнів, студентів.

Слід наголосити на необхідності широкого впровадження в практику виховної роботи у школі заходів саме на підставі народних традицій, що склалися протягом тисячоліть, а отже, нового прочитання й осмислення духовної спадщини великого педагога-демократа, просвітителя, гуманіста К.Д. Ушинського, який відстоював засади **народної педагогіки**, місце рідної мови в системі навчання та виховання молодого покоління.

Висуваючи ідею народності, К.Д. Ушинський продемонстрував тверду впевненість у тому, що **тільки сам народ має обирати свій шлях в історії**, розпоряджатися своєю долею, долею наступних поколінь. Виховання та навчання має бути справою народу, бо такої виховної сили, яку має школа, створена самим народом і заснована на найкращих національних засадах, не може мати жодна педагогічна система, що ґрунтується на абстрактних ідеях чи запозичена в інших країнах,

Найбільше в народній педагогіці К.Д. Ушинського приваблював **гуманізм**, що різко протистояв бездушній казенщині сучасної йому школи, яка відзначалася схоластикою й догматизмом, приниженням гідності, пригніченням особистості дитини.

Найскравішим виявом народності великий педагог вважав **національну мову**, тому в педагогічній системі К. Д. Ушинського вчення про рідну мову, її роль у формуванні та розвитку особистості посідає центральне місце.

Педагог-демократ писав, що мова є виразником думок і почуттів народу, однією із сторін життя, ні з чим незрівнянна духовна цінність його.

Рідна мова, за К. Д. Ушинським, є скарбницею результатів пізнавальної діяльності багатьох поколінь. У мові народу віддзеркалюється вся його історія, моральні й естетичні ідеали, думки й почуття, надії і прагнення. У національній мові видатний педагог бачив той живий зв'язок, що поєднує минуле, теперішнє і майбутні покоління в єдине ціле. Саме через мову народ закріплює в історії і передає в спадщину прийдешнім поколінням досвід своєї трудової і розумової діяльності, здобутки духовного буття.

К.Д. Ушинський підкреслював виняткове освітнє та виховне значення рідної мови, називаючи її великим народним наставником, який навчає багато чого, і навчає напрочуд легко, за якимсь недосяжно спрощеним, полегшеним методом.

Фольклор, на думку вченого, – енциклопедія життя народу, його духовної сили й краси, *важливе джерело формування особистості людини, її високих моральних якостей.*

Таким чином, К. Д. Ушинський, вболіваючи усім серцем за долю підростаючого покоління, вбачав у *народній педагогіці, рідній мові, словесній народній творчості* життєдайне джерело розвитку духовних сил кожної людини. Тому погляди цього найталановитішого вченого-педагога світу, що об'єднують українське суспільство, надихають і, безперечно, підносять на якісно новий духовний рівень розвитку, можуть і мають стати основою майбутньої системи освіти європейської України.

В патріотичному і духовному вихованні молодого покоління актуальними для нас і сьогодні є наукові погляди видатних українських вчених Івана Огієнка та Івана Франка. Розвиток національної мови Огієнко пов'язує з духовним життям народу, його національною самосвідомістю, державністю. Особливо значну увагу вчений приділяє формуванню наукового стилю мови. Вчений підкреслює, що в процесі становленні та уніфікації наукової фахової термінології на всіх вчених лежить обов'язок працювати для вироблення й усталення найкращої термінології зі свого фаху. Ознайомлення студентів з Огієнковою концепцією зв'язку культури мови і державності має підвищити їхню мотивацію глибокого вивчення різних аспектів термінознавства.

Видатну роль у процесі інтелектуалізації національної культури і мови відіграв Іван Франко. Важливим виявом інтелектуалізації було створення і впорядкування національної термінології як системи лексичних одиниць, здатних адекватно виражати логічно визначені наукові поняття. Науково-методологічна концепція Івана Франка щодо наукової мови детермінована запитами національного життя в контексті європейської наукової думки. Національне й інтернаціональне в його філологічній концепції перебувають у діалектичній єдності. І література, і мова не можуть бути якимись окремішніми явищами, оскільки вони є надбанням не лише тієї нації, що їх створила, а й здобутком загальнолюдської культури.

Необхідно зосередити увагу студентів на тому, що термінологія кожної мови є національною, адже її компонент інтернаціонального характеру асимілюється відповідно до структури національної мови. Слід також надавати характеристику соціально-політичних чинників, що впливали на процес українського термінотворення.

Оптимізація мовної підготовки студентів-нефілологів передбачає виховання такої мовної культури, яка включала б не лише елементарне дотримання літературних норм у писемному та усному спілкуванні,

засвоєння лексико-фразеологічного багатства української мови, а й уміння оперативно моделювати мовний текст.

Під час формування у студентів навичок усного ділового спілкування, надзвичайно важливо вивчати найкращі зразки публічних виступів видатних красномовців, наприклад: доповідь Івана Огієнка про почуття меншовартості, доповідь президента США Дуайта Девіда Ейзенхауера на відкритті пам'ятника Тарасові Шевченку у Вашингтоні, характеризуючи логічність викладу матеріалу, використання виражальних засобів, мовленнєве оформлення доповідей. Підсумковим завданням є підготовка самостійної доповіді на актуальну суспільно-політичну чи морально-етичну тему, виступ перед навчальною групою, обговорення доповіді. Таким чином, розвиваються комунікативні навички, розширюється світогляд, творче осмислення явищ навколишнього світу, збагачується інтелектуальний потенціал особистості.

ВИСНОВОК

Як відомо, що нас не вбиває, то робить сильнішими. Так і сучасна українська освіта, що проходить тяжкі випробування війною, має не лише вистояти, а й докорінно реформуватися, спираючись на світовий досвід і національні традиції. Це – першочергове і нагальне завдання українських науково-педагогічних працівників і суспільства загалом.

Чільне місце в цьому процесі має посісти патріотичне виховання, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях, тобто, багатовіковий досвід української народної педагогіки, що став основою наукових праць українських мислителів світового масштабу Костянтина Ушинського, Івана Огієнка, Івана Франка, Василя Сухомлинського та багатьох інших. Вони обстоювали провідне значення мови – одного з найголовніших засобів самовираження особистості, морально-етичного, естетичного й патріотичного виховання, як найголовнішого державотворчого засобу.

Досконале функціональне володіння випускниками середніх і вищих навчальних закладів державною мовою передбачає опанування української термінології з фахових дисциплін, лексикою офіційно-ділового стилю мови, вироблення навичок мовно-стилістичного оформлення науково-технічних текстів, ділової документації, ділової бесіди, публічного виступу.

Навчання мови нероздільно пов'язане з вихованням. Тому в умовах відродження і реформування української системи освіти, відтворення історії, культури і духовності українського народу мають стати провідними.

В сучасному світі високих технологій українська освіта і наука мають бути осначені також і найновітнішою технікою. Без неї вони

не зможуть ефективно розвиватися. Інноваційне і традиційне в українській сучасній освіті всіх рівнів мають стати єдиним, органічним цілим, доповнюючи і підсилюючи одне одного.

Лише високий розвиток освіти, науки й культури є запорукою успішної, процвітаючої Держави Україна.

АНОТАЦІЯ

Знищення освітньої інфраструктури за період повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію суверенної України призвело до втрати українськими дітьми доступу до освіти як до базового й фундаментального права. Результат: зниження і втрата знань з навчальних дисциплін, а також – комунікативних навичок. Про відновлення і докорінне реформування освіти України треба говорити вже сьогодні.

Комп'ютерні технології, дистанційні методи навчання, в сучасному світі впевнено увійшли до педагогічного арсеналу. Це має свої позитивні й негативні сторони. З одного боку, елементи дистанційної освіти розширюють діапазон можливостей у здобуванні знань, особливо для людей, що здобувають другу освіту або першу без відриву від виробництва. Однак для першої освіти вона доволі проблематична і недоцільна. У цьому разі значно ефективнішим є змішаний тип навчання – взаємодія студентів з викладачем не лише під час безпосередніх занять в аудиторіях, але й через електронну пошту, дискусії у форумах, можливість займатися самонавчанням через Веб-курси або електронні підручники. Новітні технології в освіті мають застосовуватися лише разом із традиційними методами навчання й перевірки знань (усними та писемними), поєднуючись із ними, ***органічно доповнюючи і підсилюючи їх.***

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / за ред. В.Г. Кременя. Тернопіль: Навч. книга Богдан, 2004. 384 с.
2. Історія української культури / За заг. ред. Івана Крип'якевича. Видання друге. Київ: Либідь, 1999. 656 с.
3. Лавренюк В.В. Актуальні проблеми тестування в середніх школах і ВНЗ України. *Наша школа: наук.-метод. журн.* Одеса: ОІУВ, 2011. № 3. С. 35–38.
4. Лавренюк В. В. Лексико-фразеологічні труднощі в оформленні ділових паперів. *Інформаційна освіта та комунікативні технології XXI століття: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (13–15 верес. 2012 р.)*. Одеса : Сімекс-Принт, 2012. С. 62–65.

5. Лавренюк В.В. Теорія і практика українського фахового мовлення: Навчально-методичний посібник для студентів інженерних спеціальностей закладів вищої освіти. Одеса : ОНПУ, 2020. 248 с.

6. Лавренюк В.В. Українська мова: Тренінг-курс : Навчально-методичний посібник для професорсько-викладацького складу і співпрацівників Інституту комп'ютерних систем Одеського національного політехнічного університету. Одеса : ОНПУ, 2020. 162 с.

7. Семчишин М. Тисяча років української культури / Історичний огляд культурного процесу. 2-ге видання, фототипне. Київ : АТ «Друга рука», МП «Фенікс», 1993. 550 с.

8. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С.В. Ульяновська; Вст. Ст. І.М. Дзюби; Перед слово М. Антоновича; Додатки С.В. Ульяновської, В.І. Ульяновського. Київ : Либідь, 1993. 592 с.

9. Уроки з народознавства. Київ : Народознавство, 1995. 196 с.

10. Цабієв О.М. Основи побудови системи менеджменту якості у вищому навчальному закладі / О.М. Цабієв, В.Д. Гогунський / Система менеджменту якості у вищому навчальному закладі: матеріали наук.-метод. семінару. Одеса : Наука і техніка, 2020. Вип. 6. С. 3–6.

11. Яковенко Б.Д. Впровадження європейських норм і стандартів освіти при проектуванні автоматизованих систем. *Система менеджменту якості у вищому навчальному закладі: матеріали наук.-метод. семінару*. Одеса : Наука і техніка, 2012. Вип. 6. С. 119–123.

12. Якубовська М.Г. Інформаційне середовище ВНЗ як засіб формування цінностей студентів. *Інформаційна освіта та комунікативні технології XXI століття*: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (13–15 верес. 2022 р.). Одеса: Сімекс–Принт, 2022. С. 201–213.

Information about the author:

Lavreniuk Violetta Vasylivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Information Activities and

Media Communications

National University “Odesa Polytechnic”

1, Shevchenko Avenue, Odessa, 65044, Ukraine